

*Солнцева Олена Анатоліївна,
завідувачка Одеського обласного центру
практичної психології та соціальної роботи,
кафедра психології, соціальної роботи
та інклюзивної освіти*

**Методичні рекомендації на 2021-2022 навчальний рік
для працівників психологічної служби
«Про пріоритетні напрямки роботи працівників психологічної
служби системи освіти»**

У системі освіти України відповідно до статті 76 Закону «Про освіту» діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти.

Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Діяльність психологічної служби у системі освіти здійснюється практичними психологами та соціальними педагогами. Визначальним фактором продуктивності діяльності психологічної служби є компетентність, професійна майстерність, високий рівень мотивації та відповідні особистісні якості працівників служби.

Україна переживає складну соціально-політичну ситуацію. Продовжуються бойові дії в Донецькій і Луганській областях. Останнім часом увага світу прикута до масового розповсюдження гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом Covid-19.

Сьогодення передбачає перезавантаження української освіти з оновленням наявного алгоритму професійної діяльності та переглядом методології роботи з учнями, батьками, вчителями, зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат із використанням ефективних методів практичної психології та соціальної роботи.

Саме психологічна служба покликана навчити як жити в злагоді з самим собою та з іншими, і як вступати в стосунки зі світом, щоб життя приносило задоволення.

У процесі реформування системи освіти, на виконання Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи та Положення про

психологічну службу у системі освіти України зміст діяльності працівників психологічної служби також має змінюватись.

Працівникам психологічної служби необхідно усвідомити свою роль у становленні та впровадженні нововведень у систему освіти, організувати такий соціально-психологічний супровід освітнього процесу, за якого всі його учасники: вихованці, учні, студенти, педагогічні і науково-педагогічні працівники зможуть якісно й по-новому розкрити свій освітній потенціал.

Завдання психологічної служби визначаються відповідно до стратегії розвитку системи освіти України в цілому і водночас залежать від особливостей політики, історії та традицій освіти і мають трансформуватися відповідно до змін у нормативно-правовій базі, визначених пріоритетів діяльності освітньої галузі.

Сучасні тенденції розвитку освіти формують загальне спрямування діяльності психологічної служби, яке сприятиме вирішенню освітніх і виховних задач, професійній гнучкості, формуванню готовності до особистісного, професійного, політичного вибору, формуванню соціальної компетентності як передумови ефективної соціалізації молоді.

Працівникам психологічної служби для розуміння своєї ролі в процесі реалізації Концепції Нової української школи необхідно спрямувати зусилля на створення комплексу методик і вправ щодо формування у здобувачів освіти таких умінь:

- ✓ критично мислити;
- ✓ логічно обґрунтовувати позицію;
- ✓ виявляти ініціативу;
- ✓ творити;
- ✓ оцінювати проблеми, виявляти ризики та приймати рішення;
- ✓ керувати емоціями;
- ✓ застосовувати емоційний інтелект;
- ✓ здатність співпрацювати в команді.

Значної уваги в Концепції Нової української школи набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу, головним завданням якої є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізовується у спільній діяльності педагогічних працівників і учнів, педагогічних працівників і батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень із метою особистісного розвитку здобувачів освіти.

Пріоритетного значення в розбудові Нової української школи набуває завдання формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних та соціально-політичних.

Освітнє середовище має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці. Усі діти заслуговують навчатися у такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби а саме для дітей з особливими освітніми потребами.

Таке середовище забезпечує можливості дітям робити власний вибір для розвитку нових та удосконалення наявних практичних навичок, отримання нових знань, розвитку позитивного ставлення до інших.

Педагогічні працівники мають бути моделлю бажаної поведінки, усвідомлювати основні риси відповідальності, яку вони несуть за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- ✓ поважати кожну дитину;
- ✓ вірити в успішність кожної дитини;
- ✓ бути чесними і визнавати власні помилки;
- ✓ вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- ✓ бути послідовними й справедливими;
- ✓ мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами;
- ✓ цінувати особисті зусилля дітей;
- ✓ організовувати стимулююче навчальне середовище;
- ✓ постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Отже, психологічний супровід і соціально педагогічний патронаж мають бути змінені не тільки формально, а й змістовно, адже за даними дослідження 80% ідей і завдань реформи мають бути забезпечені науково-психологічними засадами, методиками і технологіями.

Діагностика в роботі фахівців психологічної служби має свої особливості, чим відрізняється від традиційної дослідницької діагностики. З огляду на широкий спектр функціональних обов'язків та напрямів діяльності практичного психолога, соціального педагога вона має займати не багато часу, бути простою і доступною в обробці та аналізі, а її результати формулювати з використанням лексичних засобів у контексті педагогічної термінології, що дасть можливість ефективно побудувати процес подальшого психолого-педагогічного супроводу.

Маємо зазначити, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 16 квітня 2018 року № 367 затверджено новий Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, зареєстрований Міністерством юстиції України 05 травня 2018 року за № 564/32016 (електронний реєстр доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya->

[poryadku-zarahuvannya-vidrahuvannya-ta-perevedennya-uchniv-do-derzhavnih-ta-komunalnih-zakladiv-osviti-dlya-zdobuttya-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti\).](https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psyholohiv/psychodiahnostychna-robota/)

Тому проведення тестувань, вступних випробувань, співбесід, інших заходів, що мають на меті встановлення відповідності рівня підготовки дитини до школи, не допускається.

Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи розроблено методичні рекомендації «Застосування діагностичних мінімумів у діяльності працівників психологічної служби».

Діагностичний мінімум розміщений за посиланням:

<https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psyholohiv/psychodiahnostychna-robota/> .

Перший клас школи є адаптаційним періодом дитини. Під час будь-якого адаптаційного процесу для дитини важливим є ресурс, підтримка. Дитина дуже чутлива та уважна до того, хто стає для неї опорою.

Загалом, психологічний супровід і місце дорослого поруч із дитиною це – пошук прихованих ресурсів розвитку дитини, опора на власні можливості дитини, розкриття потенціалів дитини, розвиток компетентності, як базисної характеристики особистості.

Контроль за адаптацією першокласників проходить завдяки відвідуванню уроків та занять, спостереження за дітьми під час прогулянок, спілкування, психодіагностичного обстеження.

Якщо позиція школяра з приходом до школи не формується або формується не достатньо і залишається нестійкою, то через різні обставини дитина легко втрачає інтерес до навчання і школи в цілому, а формуванням її особистості керує інше середовище, часто не завжди сприятливе.

Процес адаптації викликає такі складнощі:

- ✓ проблеми у спілкуванні з однолітками, вчителями;
- ✓ зниження самоконтролю;
- ✓ емоційна збудженість;
- ✓ тривожність;
- ✓ симптоми соматичних захворювань;
- ✓ нестачу уваги на уроках;
- ✓ занурення в себе.

Основна мета супроводу – формування у першокласників характеристик психологічно здорової особистості.

Основні характеристики психічно здорової особистості:

- ✓ прийняття себе, своїх позитивних якостей і недоліків;
- ✓ пізнання власної цінності й унікальності, своїх здібностей й можливостей;

- ✓ прийняття інших людей, пізнання цінності і неповторності кожної людини;
- ✓ добре розвинута рефлексія, уміння розпізнавати свої емоційні стани, мотиви поведінки;
- ✓ стресостійкість, уміння знаходити власні ресурси в скрутному становищі.

Протидія насильству та булінгу в закладах освіти є пріоритетним напрямком роботи педагогічних працівників, а зокрема працівників психологічної служби.

Множинність чинників, які можуть викликати агресивну поведінку учнів або вчителів, диктує необхідність розробки і прийняття комплексу заходів, що охоплюватимуть усі аспекти життєдіяльності освітньої установи та залучення до цього процесу всіх зацікавлених сторін.

Значна увага повинна акцентуватися на збереженні і зміцненні психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Взаємовідносини серед дітей, між дітьми і дорослими в закладі освіти мають величезний вплив на становлення особистості учнів і їх подальшу соціалізацію. Трапляються випадки коли підтримка дисципліни в класі або групі здійснюється за допомогою заходів психічного впливу, що принижують гідність людини.

Насильство в закладах освіти має різну природу і характер, проявляється як у формі одноразових насильницьких дій, так і у вигляді постійних знущань, принижень і систематичного цькування (булінг). Насильство може бути: фізичне, психологічне або емоційне, сексуальне і економічне, а саме вимагання, псування або відбирання речей, грошей.

До насильства також відноситься дискримінація за будь-якою ознакою, яка проявляється в упередженому ставленні та різних діях. За характером прояву можемо виділити одноразові насильницькі дії і систематичне насильство, що регулярно повторюється – булінг. Для розрізнення нової форми насильства, що отримала широке поширення і здійснюється у віртуальному просторі, використовується термін «кібербулінг».

Безпечна, доброзичлива атмосфера освітнього середовища, заснована на довірі і повазі, може бути створена завдяки вищевказаним організаційно-управлінським заходам та інформаційно-просвітницькій роботі. Важливою умовою для запобігання насильству в закладі освіти є:

- ✓ наявність документа, що регламентує політику закладу освіти з питань попередження та реагування на випадки насильства;
- ✓ включення пунктів щодо подолання насильства в статут, кодекс, правила поведінки, інформування про них усіх працівників закладу освіти, учнів і батьків;
- ✓ неухильне дотримання правил поведінки, розроблених і прийнятих колегіально;

- ✓ визначення осіб, відповідальних за дотримання безпеки, профілактики насильства та координацію заходів реагування на його випадки, аналіз ефективності цих заходів і їх удосконалення;
- ✓ використання ефективних механізмів та інструментів виявлення, реєстрування та реагування у випадку насильства;
- ✓ своєчасне надання допомоги учасникам конфліктної ситуації силами педагогів та працівників психологічної служби;
- ✓ взаємодія зі службами соціальної та психологічної допомоги, Національної поліції та охорони здоров'я з метою профілактики насильства та надання допомоги залученим до нього особам;
- ✓ застосування методів навчання і виховання, заснованих на повазі прав і гідності людини і гендерної рівності;
- ✓ реалізація освітніх програм і позашкільних заходів, що сприяють формуванню в учнів особистісних і соціальних навичок для розвитку і підтримки здорових міжособистісних відносин без насильства і дискримінації;
- ✓ залучення учнів і батьків до планування і реалізації заходів щодо покращення соціально-психологічного клімату в закладах освіти, профілактики насильства, проведення серед них інформаційно-просвітницької роботи;
- ✓ формування професійної готовності педагогічного колективу, керівництва, всіх працівників закладу освіти до реагування на випадок насильства і систематичної роботи щодо профілактики.

Інформаційно-просвітницька робота має бути спрямована на підвищення обізнаності всіх учасників освітнього процесу про насильство, його наслідки, а також на навчання ефективного протистояння, у тому числі завдяки розвитку особистісних і соціальних навичок і педагогічних компетенцій.

Тільки в сукупності всі ці фактори створюють таке освітнє середовище, де зменшується ймовірність виникнення насильницьких відносин між учасниками освітнього процесу і підвищується здатність ефективно запобігати конфліктним ситуаціям, реагувати на них. До того ж, під час реалізації комплексу заходів із профілактики насильства потрібно враховувати специфіку конкретного закладу, поточну обстановку, основні проблеми та можливості для їх вирішення.

Розв'язати проблему насильства щодо неповнолітніх можна тільки у разі спільної роботи педагогів, батьків і всіх дорослих, які так чи інакше причетні до виховання дітей. Метою роботи щодо нівелювання наслідків насильства є не заміна або усунення батьків, які не в змозі нести відповідальність за виховання своїх дітей, а допомога сім'ї у відновленні або формуванні здатності до названої діяльності.

Захист дітей від жорстокого поводження, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. До діяльності щодо припинення насильства повинні залучати працівників правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представників соціальної та педагогічної спільнот, співробітників медичної і психологічної служб.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності від 07 січня 2018 року № 2229-VIII (електронний реєстр доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>), визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку системи освіти в Україні є подальше впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти, важливість якого визнана як на міжнародному так і на національному рівнях.

Освітній процес дитини з особливими освітніми потребами набуває конкретики тільки тоді, коли навколо неї гуртуються фахівці, які разом з батьками створюють команду психолого-педагогічного супроводу і розпочинають колегіальну роботу в напрямі планування та реалізації компетентного освітнього маршруту для дитини з особливими освітніми потребами.

Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на попередження виникнення або усунення у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптивних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах закладу освіти.

Компетентний психолого-педагогічний супровід здійснюється через визначені технології, що мають спрямованість на проєктування та впровадження процесів супроводу.

Серед цих технологій:

- ✓ виявлення особливостей розвитку дитини, визначення її потреб для подальшого розроблення корекційно-розвиткової стратегії;
- ✓ психопрофілактика як створення відповідних умов в закладі освіти з опорою на середовищні ресурси;
- ✓ системна корекційно-розвиткова робота з опорою на базові структури психічної організації;
- ✓ проведення засідань команд супроводу, що визначає пріоритети, стратегію супроводу та розробляє індивідуальну програму розвитку дитини;

- ✓ формулювання актуальних цілей за принципами цілепокладання SMART та узгодженого їх досягнення всіма учасниками команди супроводу;
- ✓ командна взаємодія учасників супроводу тощо.

Кожна з цих технологій необхідна в процесі супроводу і різнобічно відтворює важливі складники фахової діяльності з супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Психолого-педагогічний супровід має такі етапи: підготовчий, адаптаційний та повне включення.

На *підготовчому* етапі відбувається оцінювання наявних в закладі освіти можливостей. Керівник освітньої установи обговорює з педагогічним колективом необхідність підготовки та впровадження навчання для дітей з особливими освітніми потребами, а також – необхідні ресурси для цього процесу. Впроваджують також просвітницьку, консультативну та семінарсько-тренінгову роботу для батьків і дітей.

На *адаптаційному* етапі здійснюється робота з об'єднання співробітників у команду психолого-педагогічного супроводу – тренінги командної взаємодії, методичні об'єднання, майстер-класи тощо.

Команда супроводу має такий склад:

- ✓ постійні учасники – заступник директора з навчально-виховної роботи або вихователь-методист, вчитель початкових класів або вихователь, вчителі-предметники, асистент вчителя або асистент вихователя, практичний психолог, соціальний педагог та батьки дитини з ООП тощо;
- ✓ залучені фахівці – фахівці інклюзивно-ресурсного центру, вчитель-дефектолог (залежно від виду порушення розвитку дитини з ООП), медичний працівник закладу освіти, сімейний лікар, асистент дитини, спеціалісти служби соціального захисту населення, спеціалісти служб у справах дітей тощо.

На етапі *повного включення* фахівці сприяють найповнішій адаптації та соціалізації дитини. Фахівці команди супроводу здійснюють роботу з методичного супроводу навчання, виховання і розвитку дитини, розробляють і використовують дидактичні матеріали, адаптують та модифікують освітній процес, навчальний план, цілі й завдання задля забезпечення індивідуальних потреб дитини і опрацювання педагогами відповідних методів роботи, розробляють критерії оцінювання навчальних досягнень дитини, апробують інноваційні форми, методи, технології роботи.

Перед тим, як розпочати здійснення систематичного впливу на розвиток дитини, необхідно визначити наявний стан її розвитку. Для цього команда фахівців, які безпосередньо взаємодіють із нею, вивчає можливості, сильні

якості дитини, її інтереси, захоплення, вміння, а також – її потреби та труднощі, з якими вона стикається.

Безцінною в цьому контексті постає взаємодія з батьками дитини, адже тільки вони можуть компетентно розкрити особливі прояви її індивідуальності.

Кожний з фахівців оцінює прояви дитини щодо тієї галузі, у якій він компетентний.

Основні функції практичного психолога:

- ✓ психологічний супровід дитини з ООП;
- ✓ надання рекомендацій, консультацій та методичної допомоги педагогічним працівникам закладу освіти у роботі з дитиною з ООП;
- ✓ проведення консультацій з батьками дитини з ООП;
- ✓ сприяння формуванню психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі;
- ✓ підготовка звіту про результати надання психологічних послуг дитині із зазначенням динаміки її розвитку.

Основні функції соціального педагога:

- ✓ соціально-педагогічний патронаж здобувачів освіти та їх батьків чи законних представників.
- ✓ виявлення соціальних питань, які потребують негайного вирішення, за потреби направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги;
- ✓ вивчення соціальних умов розвитку дітей з ООП;
- ✓ планування і реалізація завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі, надання допомоги дітям і сім'ям, що знаходяться у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги;
- ✓ проведення індивідуальної роботи з дітьми з ООП, залучення їх до роботи в гуртках, секціях та інших об'єднаннях;
- ✓ надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі;
- ✓ захист прав дітей з ООП, за відповідним дорученням представлення їхніх інтересів у правоохоронних і судових органах та інших організаціях.

Таким чином, ефективність психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в освітньому просторі залежить від згуртованої роботи команди супроводу, здатної працювати в режимі командної взаємодії і здійснювати повноцінну психолого-педагогічну допомогу дитині – створювати умови для відповідного освітнього процесу для неї, що фіксується в індивідуальній програмі розвитку з чітко прописаними зовнішніми ресурсами, внутрішніми ресурсами, а також моніторингом процесів навчання та розвитку

дитини, результати якого можуть спонукати до перегляду і вдосконалення цих процесів.

Сучасна державна політика України у сфері протидії торгівлі людьми орієнтована на активізацію профілактичної роботи, а саме захист прав людини шляхом розвитку її правосвідомості, формування у підростаючого покоління вмій об'єктивно оцінювати суспільну небезпеку цього явища.

Саме тому розроблення для закладів освіти варіативної програми виховної роботи з питань протидії торгівлі дітьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» є відповіддю на нагальні потреби держави щодо запобігання і подолання торгівлі людьми як деструкції у розвитку суспільства.

Основними орієнтирами програми є:

- ✓ сприяння самопізнанню, самореалізації, самоствердженню і самовдосконаленню особистості;
- ✓ розвиток навичок відповідальної і водночас безпечної поведінки, умій адекватного прийняття рішень у різних, у тому числі складних життєвих ситуаціях;
- ✓ визначення та формування громадянської позиції особистості.

Таким чином у наступному навчальному році рекомендовано працівникам психологічної служби:

- ✓ вживати соціальних, правових, психолого-педагогічних та інших заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і передумов, що сприяють торгівлі дітьми;
- ✓ впроваджувати у закладах освіти освітні програми з протидії торгівлі дітьми;
- ✓ вживати заходів для підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед дітей, батьків та осіб, що їх замінюють;
- ✓ вживати заходів, що сприяють викоріненню передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі;
- ✓ залучати до співпраці представників громадських та міжнародних організацій, які працюють у цій сфері.

В Україні спостерігається тенденція до збільшення проявів негативної поведінки серед дітей та молоді. За несприятливих соціокультурних умов дитяче та підліткове середовище спрямоване на вживання нікотину, алкоголю, різних наркотиків та психоактивних речовин, на ранні сексуальні зв'язки, що різко погіршують стан фізичного і психічного здоров'я молодої людини. Гостро стоїть проблема репродуктивного здоров'я молоді.

Прагнення миру є сьогодні головним бажанням більшості українських громадян. Непередбачувана та неочікувана агресія проти України, бойові дії

стали частиною щоденного життя. Як наслідок близько півтора мільйона людей стали вимушеними переселенцями, або внутрішньо переміщеними особами.

Важливою складовою роботи з внутрішньо переміщеними особами, а також з усіма громадянами України, які на собі відчули конфлікт та його наслідки є соціально-психологічна та педагогічна допомога. Заклади освіти завжди залишаються серцевиною організації соціально-психологічної та педагогічної роботи із дітьми та їх батьками.

Великий потенціал освітянської сфери за сучасної складної ситуації в країні має бути спрямовано і вже спрямовується на подолання викликів і проблем, які мають діти і суспільство. Працівники психологічної служби є тими, хто вже відгукнувся на існуючі труднощі.

Отже, психологічна служба у системі освіти має і надалі надавати психологічну і соціально-педагогічну допомогу постраждалим, внутрішньо переміщеним громадянам, членам їх сімей і родичам загиблих в ході загострення соціально-військового конфлікту на Сході України. Зазначаємо, що така робота має бути системною, довготривалою та проводитись на високому науково-методичному рівні.

Основними напрямками соціально-психологічного супроводу є:

- ✓ соціально-педагогічна допомога сім'ям вимушених переселенців у налагодженні соціальних зв'язків із місцевими закладами охорони здоров'я, соціальних служб, закладів освіти, забезпеченні дітей навчальними посібниками, підручниками, іншим навчальним приладдям;
- ✓ надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги учасникам освітнього процесу зазначених категорій в адаптації до нових умов освітнього процесу;
- ✓ залучення постраждалих дітей до розвитку творчих здібностей у позашкільних початкових закладах з метою створення умов для їхньої самореалізації та проведення діагностичної і корекційно-відновлювальної роботи практичними психологами цих закладів;
- ✓ забезпечення індивідуального супроводу працівниками психологічної служби учасників освітнього процесу зазначених категорій та надання їм необхідної психологічної, соціально-педагогічної допомоги;
- ✓ створення сприятливого соціально-психологічного клімату в закладі освіти та оптимізація змісту і форм психологічної просвіти педагогічних працівників і батьків;
- ✓ недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травматизації учасників освітнього процесу та, у разі потреби, перенаправлення дітей, батьків і педагогів до інших спеціалістів тощо;

Профілактика та запобігання проявів самоушкодження та суїцидальних намірів дітей та молоді.

Сучасний ритм життя, а також, багато інших суб'єктивних факторів призводять до того, що в певний момент людина зважується на злочин – злочин проти свого життя.

Педагогічним працівникам закладу освіти слід бути обізнаним щодо наступних факторів ризику, що можуть стати причиною дитячого і підліткового суїциду:

- ✓ психічні розлади;
- ✓ проблеми у спілкуванні з родиною чи друзями;
- ✓ матеріальні труднощі, розмови про це;
- ✓ шкільні проблеми (низька успішність, велике навантаження, тиск вимог навчального процесу, конфлікти з учителями тощо);
- ✓ проблеми, пов'язані з вживанням алкоголю та наркотиків;
- ✓ занижена самооцінка;
- ✓ ізольованість і пов'язане з цим почуття самотності;
- ✓ депресія (агресія – типова маска депресії у підлітків);
- ✓ афекти (афекти руйнівні для підлітка, так як суїцидальні погрози, висловлені в афекті, як правило, здійснюються і мають важкі наслідки);
- ✓ сімейні проблеми (нерозуміння з боку батьків, байдужість, покарання, надмірні очікування, фізичне чи сексуальне домашнє насильство, відсутність одного чи обох батьків, трудова міграція батьків тощо). Цей фактор переважає найчастіше, а роль «останньої краплі» може бути конфлікт у школі.

Першочерговою умовою попередження самогубств серед учнів є психолого-педагогічне виявлення дітей, чії особистісні риси створюють підвищений ризик суїциду, організація індивідуальної роботи з цією категорією дітей, проведення профілактичних заходів, просвітницької роботи з сім'ями.

Психолого-педагогічна корекція суїцидальних тенденцій передбачає:

- ✓ навчання здобувачів освіти технікам керування емоціями, зняття м'язового й емоційного напруження;
- ✓ набуття навичок конструктивних поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях;
- ✓ розвиток позитивної самооцінки;
- ✓ усвідомлення цінності особистості, соціального статусу в групі, тренінги особистісного зростання тощо.

Консультаційна діяльність в роботі працівників психологічної служби системи освіти.

У житті кожної людини бувають такі критичні моменти, коли ускладнюються взаємовідносини з оточенням, загострюються внутрішні суперечності, стають нестерпними переживання стосовно свого стану, які здаються безвихідними. Особливо потребують кваліфікованої психологічної допомоги підлітки, становлення життєвих позицій і переконань яких, пов'язане

з віковими кризами, розвитком емоційно-вольової сфери, формуванням професійного світогляду тощо. Консультування, як один з видів надання психологічної, соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу закладу освіти, покликане допомогти їм вирішити особистісні проблеми.

Разом з тим питання консультативної допомоги учасникам освітнього процесу із застосуванням ІКТ поширено недостатньо.

Одночасно із традиційним консультування, фахівці психологічної служби можуть впроваджувати онлайн-консультування, яке може практикуватися через різні альтернативні комунікативні канали.

Онлайн-консультування може практикуватися як додатковий засіб, підключений до процесу консультування «тет-а-тет» або незалежний процес. Таке консультування може базуватися на текстовій комунікації між психологом/соціальним педагогом та учасником освітнього процесу.

Просимо звернути увагу практичних психологів/соціальних педагогів на онлайн-консультування як вид роботи і запроваджувати його у своїй трудовій діяльності.

Зв'язки з громадськістю.

Робота психологічної служби зорієнтована на розвиток, розширення та зміцнення зв'язків з представниками громадських та міжнародних організацій, які працюють у цій сфері.

Стосовно діяльності психологічної служби щодо зав'язків із громадськістю маємо зазначити використання в освітньому процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір, особливо в умовах дистанційного навчання.

Сучасні заклади освіти мають Інтернет-сайти, які стали ефективним засобом зв'язку з учнями та їх батьками. З метою підвищення психологічної культури суб'єктів освітнього процесу в закладах освіти та у сім'ї радимо активно використовувати отримання інформації через Інтернет із застосуванням інтерактивних форм.

Дистанційна форма освіти стала викликом для всіх учасників освітнього процесу – вчителів, дітей і батьків. Усі виявилися морально і психологічно не готовими тривалий час працювати в такому форматі. Але це може стати найкращим часом для формування у дітей низки життєвих компетентностей, в тому числі самоорганізації.

Актуальність даної роботи має місце у сучасному освітньому середовищі, адже нині якісна психологічна просвіта, діагностика, корекційно-розвиткова робота не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. Вони дають змогу психологу/соціальному педагогу краще проводити просвіту серед учнів, батьків та вчителів, швидко робити інтерпретацію результатів діагностичних досліджень, проводити корекційно-розвиткову роботу.

Практичний психолог/соціальний педагог мають можливість отримувати інформацію, активно спілкуватися з колегами, вчителями, здобувачами освіти та батьками.

Завдяки цьому підвищується авторитет фахівця, він дійсно може бути носієм культури, знань, усього передового.

Тому, рекомендуємо створити на сайті закладу сторінку «Кабінет психолога/соціального педагога». «Кабінет психолога/соціального педагога» може стати віртуальною психологічною службою, покликаною допомогти не тільки здобувачам освіти і їх батькам, але і педагогам. Педагоги зможуть використати широкі можливості для психолого-педагогічної самоосвіти, самопізнання, професійного саморозвитку.

У роботі з педагогами використання інформаційних комп'ютерних технологій теж має свої переваги, наприклад доступ до різноманітних джерел інформації завдяки Інтернету, можливість опосередкованого консультування, точність і швидкість оброблення діагностичного матеріалу.

Учасники освітнього процесу зможуть звертатися до фахівця психологічної служби за допомогою, адже в цьому випадку комп'ютер, як і книга, зберігає конфіденційність спілкування людини з інформацією, надає достатньо часу для роздумів і аналізу.

Важливою складовою планування діяльності працівників психологічної служби є **організаційно-методична робота**. Її метою є організація власної діяльності, аналіз та узагальнення результатів, підвищення власного професіоналізму через самоосвіту.

Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що працівники психологічної служби, закладу освіти (практичні психологи та соціальні педагоги) здійснюють діяльність як у закладі освіти (психологічна просвіта, діагностична, консультативна, освітня діяльність, обробка результатів досліджень тощо), так і за його межами (підготовка до проведення заходів, оформлення робочої документації, планування, звітність, самоосвіта, робота у навчально-методичних та наукових центрах, громадських організаціях тощо).

Отже, діяльність працівників психологічної служби має ґрунтуватися на загально визнаних гуманістичних, демократичних та правових засадах із дотриманням основних принципів здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, а саме:

- ✓ додержання і захист прав людини;
- ✓ адресність та індивідуальний підхід;
- ✓ доступність та відкритість;
- ✓ добровільність вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг;
- ✓ гуманність;
- ✓ комплексність;

- ✓ максимальна ефективність використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- ✓ законність;
- ✓ соціальна справедливість;
- ✓ забезпечення конфіденційності суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм (ст. 5 розділу I Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 № 2558-III (поточна редакція від 08 жовтня 2016)).

Маємо зазначити, що психологічна служба у системі освіти функціонує як єдина система, яка сприяє створенню умов для інтелектуального і соціального розвитку здобувачів освіти збереження психічного здоров'я та надання психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу.

Перелік нормативної документації для використання у роботі практичними психологами та соціальними педагогами

Накази МОН:

- ✓ Наказ МОН від 01.11.2019 № 1368 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу шляхом упровадження моделі «Мирна школа» на 2019-2022 роки».
- ✓ Наказ МОН від 21.03.2019 № 387 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Управління проектами особистісного розвитку учнів у освітньому середовищі об'єднаних територіальних громад на 2018-2023 роки».
- ✓ Наказ МОН від 07.02.2019 № 146 «Про створення робочої групи з розроблення нормативно-правових актів щодо забезпечення діяльності психологічної служби у системі освіти України».
- ✓ Наказ МОН від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів».

Листи МОН та ІМЗО:

- ✓ Лист МОН від 10.09.2019 № 1/9-571 «Щодо проведення моніторингу».
- ✓ Лист МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».
- ✓ Лист ІМЗО від 25.05.2020 № 22.1/10-1065 «Щодо проведення Всеукраїнського моніторингового дослідження «Надання допомоги дітям, постраждалим від військових дій і внутрішньо переселеним особам в діяльності психологічної служби».

- ✓ Лист ІМЗО від 09.06.2020 № 22.1/10-1205 «Про курси підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів за рахунок коштів державного бюджету».
- ✓ Лист ІМЗО щодо курсів підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів у 2020 році від 27.05.2019 № 22.1/10-2045.

Перелік вищезазначених та інших документів нормативно-правового забезпечення фахівців психологічної служби у системі освіти України, що постійно оновлюється та доповнюється, розміщений на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням:

<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/>